

Б 05

304-2
1714

О.А.Д.У.К.
М.-А.Л.П.Б.
№ 453889

ПОЛЫМЯ РЭВАЛЮЦЫІ

ЧАСОПІС ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА
І МАРКСЫЦКА-ЛЕНІНСКАЙ ТЭОРЫІ
І КРЫТЫКІ

ОРГАН АРГАНІЗАЦЫЙНАГА КАМІТЭТУ
САЮЗУ САВЕЦКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ Б. С. С. Р.

КНІГА ПЕРШАЯ

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
ЛІМ
МЕНСК

1933

ГРН 62-01

Праф. Піотуховіч

Асноўныя этапы ў разьвіцьці беларускай літаратуры пасьлякастрычнікаўскага пэрыяду

Кастрычнікаўская рэвалюцыя адчыняе сабой аусім новую эру ў гісторыі чалавечтва наогул і ў прыватнасьці ў гісторыі беларускай літаратуры,—эру вялізарных дасягненьняў і перамог пралетарыату.

Напярэдадні Кастрычніка, у часы імперыялістычнай вайны, беларуская літаратура знаходзілася ў стане заняпаду. Вільня, якая зьяўлялася асяродкам беларускага літаратурнага руху, стагнала пад абцасам кайзераўскіх акупантаў, амаль уся Заходняя Беларусь ляжала ў руінах вайны, большасьць яе насельніцтва ўцякала ў глыб Расіі, высьцілаючы сваімі касьцямі далёкія шляхі Волгі і Уралу. Агульны заняпад краіны, яе эканамічнае разбурэньне пацягнулі за сабой і крайні заняпад культурнага жыцьця, у прыватнасьці мастацтва і літаратуры. Гэты заняпад асабліва яскравае выяўленьне знайшоў сабе ў асьвятленьні падзеяў імперыялістычнай вайны, якія па рознаму адлюстроўваліся ў розных класавых стылях. Для Максіма Багдановіча вайна—змаганьне за бацькаўшчыну; у яго Базыль на палёх бойкі канеа за айчыну. Калі ў Багдановіча імперыялістычная бойня знайшла сабе буржуазна-патрыятычнае пераламленьне, дык у дробна-буржуазных пісьменьнікаў ёй даецца містычна-рамантычная трактовка: Купала ў сваіх «Песьнях вайны» бездапаможна схіляецца перад тварам таемнага кону, апэлюючы да яго як нібыта да адзінай прычыны ваянных жахаў; для Бядулі імперыялістычная вайна гэта царства шатана сьмерці, або крывавай шлюб Юды, які абраў сабе за маладуху сьмерць.

На фоне такой ідэавай бездапаможнасьці асабліва вышукла абрысоўвалася тое гераічна-ўздымае, творча-бадзёрае, што прынесьла з сабой у Беларускаю літаратуру пралетарская рэвалюцыя; дзякуючы гэтай рэвалюцыі хаўтурнае геаііст зьмяняецца ў беларускай літаратуры іншым лейтматывам, лейтматывам пралетарскай перамогі і будаўніцтва, але гэта, бясспрэчна,—толькі лейтматыў, асноўная мэлёдыя.

Зразумела, беларуская літаратура пасьлякастрычнікаўскага часу не выяўляе сабою чагосьці сущэльнага і маналітнага. Трэба з усьей рашучасьцю адкінуць шкодныя ўстаноўкі нацыянал-дэмакратычных крытыкаў, якія імкнуліся паказаць сучасную беларускую літаратуру.

як нібыта адзіны струмень, адзінае выяўленьне «душы беларускага народу». Літаратура эпохі пралетарскай рэвалюцыі ёсьць выяўленьне таго напружанага класавога змаганьня, якое адбывалася на Беларусі; гэтым змаганьнем яна была абумоўлена, у працэсе змаганьня разьвівалася і мацнела. Беларуская літаратура зьяўлялася зброяй змаганьня ў руках розных клас, якія па рознаму імкнуліся выкарыстаць яе ў сваіх мэтах.

У сваім паступовым разьвіцьці сучасная беларуская літаратура прайшла тры этапы; этап вайсковага камунізму, этап аднаўленьня пэрыяду і этап сацыялістычнай рэканструкцыі гаспадаркі і культуры. Кожны з гэтых этапаў мы разгледзім паасобку, улічваючы спэцыфічнасьць умоў класавога змаганьня і адсюль спэцыфічнасьць літаратурнага руху на кожным з іх.

Як вядома, на этапе вайсковага камунізму класовае змаганьне адзначалася асаблівай вострыяй. Буржуазія на шматлікіх франтах грамадзянскай вайны са зброяй у руках выяўляла шалёнае супрацьленьне дыктатуры пралетарыату, імкнучыся ў крыві і голадзе задушыць уладу працоўных і аднавіць уладу прыгнятальнікаў і эксплёататараў. На Беларусі гэтае супрацьленьне ускладнялася тым, што мясцовая буржуазія мела тут непасрэднае падтрыманьне з боку чужаземнай буржуазіі: як вядома эпоха грамадзянскай вайны на Беларусі суправодзілася жахамі паўторных акупацый,—адной нямецкай і двух польскіх. У часы акупацый, калі пралетарыят вымушаны быў на ўмовах бязьлітаснага тэрору пераносіць сваю чыннасьць у падполье, асабліва актыўна завалася буржуазная контррэвалюцыя, фармаваліся, аперэжачы ўрады, разьвінаў сваю агідную дзейнасьць беларускі нацыянал-дэмакратызм. Буржуазія выкарыстоўвала ўсе мажлівыя для яе сродкі змаганьня з пралетарыятам; адным з такіх сродкаў зьяўлялася для яе і мастацкая літаратура, у якой на дадзеным этапе быў вельмі моцны буржуазны контррэвалюцыйны кірунак. Цэлы шэраг пісьменьнікаў у тон акупанцкім гарматам, пад трэск кулямэтаў і сьвіст бізую з пенай шаленства на вуснах накіроўваючы свае атрутныя стрэлы супроць дыктатуры пралетарыату, супроць улады працоўных. Ядвігін Ш. ідэалёг капіталізаванага абшарніцтва, застасца пэўным сабе, выступае, як пэўны вяртаўнічы бард паміраючай класы: член беларускай рады ў сваёй контррэвалюцыйнай практыцы, ён і ў творчасьці, у розных фельетонах, якія зьявіліся ў брудных газэтках і часопісах «Вольная Беларусь», «Беларусь», «Звон», вылівае цэлыя цабры памыяў на Савецкую уладу. У тон Ядвігіну Ш. гучэлі контррэвалюцыйныя вершы Алесь Гаруна, пэўным акампаніяментам да якіх была яго прамова ў гонар Пілсудзкага, дзе з падлізніцкіх слоў лёкая, які валяўся ў нагах часовага «гаспадара», выглядае адначасна перакошаны ад злосьці твар арганізатара контррэвалюцыйнага беларускага войска.

На этапе грамадзянскай вайны, у пэрыяд асабліва напружанага класовага змаганьня выявілася ўся хісткасьць і няўстойлівасьць дробнай буржуазіі, якая ў сваёй практыцы і ідэалёгіі цалкам сьцьвярджала вядомую характарыстыку Леніна. «Дробна-буржуазная стыхія,—

жака Ленін, — цяжарма завошча стыхія, бо гэта сапраўды штосьці найбольш бяспарнае, неакрэсленае, несьвядомае... зьбядненыс, валеца, цяжасьці становішча выклікаюць хістаньні: сёння за буржуазію, заўтра за пралетарыят. Толькі загартованы авангард пралетарыяту здольны непалдацца і супроцьстаяць хістаньням». (XXVI, 2 выд., ст. 347—348).

Ідэалёгамі гэтай часткі дробнай буржуазіі ў беларускай літаратуры зьявіліся тады: Зьмітрок Бядуля, Янка Купала, Якуб Колас і інш. Больш таго, у творчасьці гэтых пісьменьнікаў былі ў той час моманты яўнай варожасьці да Савецкай улады. Купала не зразумеў сутнасьці Кастрычніка. Для яго пралетарская рэвалюцыя была паўстаньнем нявольнікаў, якія, зьнішчыўшы адну крыўду, на яе месцы нібыта паставілі другую («Крыўда»). Аглядаючы вачыма сьвіго дзеда рэвалюцыйныя падзеі, Купала, па сутнасьці, выказвае сваю рэакцыйную ідэю крутазвароту рэчаў; калісьці ў «Гусляры» Купала выказаў думку аб тым, што нібыта ў гісторыі чалавечтва адбываецца зьмена замкнёных кругоў, у ёй няма паступовасьці, а ёсьць толькі тапаньне на адным месцы. Гэту наскрозь фальшывую ідэю Купала ўваскросівае і цяпер, даючы вуснамі сваёй дзеда рэакцыйную ацэнку Кастрычніка.

У творчасьці Якуба Коласа на тым этапе гэтак сама маюць месца моманты варожых выказваньняў супроць Савецкай улады і Кастрычнікаўскай рэвалюцыі. Прыкрываючыся сымбалікай пейзажных вобразаў, Колас гераічную эпоху грамадзянскай вайны абмалёўваў як эпоху панаваньня жахаў, цемры і безнадзейнасьці («Ціні страхі», «Звоны шыбаў»).

У той-жа час, на этапе грамадзянскай вайны, другая частка дробна-буржуазных пісьменьнікаў, наадварот, займала рэвалюцыйныя пазыцыі. Гэта частка групавалася пераважна вакол газэты «Дзяньніца», якая выдавалася ў тагачасным Пецярбурзе. Асабліва значную ролю ў дадзенай групе адыгрывалі Цішка Гартны і Гурло. У творчасьці гэтых пісьменьнікаў выказваліся станоўчыя дачыненні да Кастрычніка, выражалася бадзёрая ўпэўненасьць у канчальнай перамозе, аптымізм. Але асьвятленьне пралетарскай рэвалюцыі давалася ў гэтай творчасьці тыпова дробна-буржуазнае: рэвалюцыя успрымаецца як стыхія, як стыхійны бунт, пісьменьнікі не разумеюць выдатнай ролі пралетарыяту, на першы плян высьоўваюцца імі сялянства, у іх усьведамленьні рэвалюцыя прыйшла «ад цяжкіх сох», на творчасьці дробна-буржуазных пісьменьнікаў адчуваюцца ў пэўнай ступені уплывы буржуазнага нацыяналізму, у іх творчасьці заўважаюцца вельмі часта, апроч таго, эстэтка-пасыўныя адносіны да рэвалюцыі, як да чагосьці «ўрачыстага».

На этапе грамадзянскай вайны гэтак сама фармуецца ў нас і пралетарская літаратура. Нельга лічыць, што адыходным момантам гэтай літаратуры зьяўляецца выключна Кастрычнік. Ленін зазначае: «У кожнай нацыянальнай культуры ёсьць хоць-бы не разьвітыя элемэнты дэмакратычнай і сацыялістычнай культуры, бо ў кожнай ёсьць працоўная і экспloatуемая маса, умовы жыцьця якой нямінуца

марэджаюць ідэалёгію дэмакратычную, сацыялістычную» (XVI, 2 выд., 137). У беларускай культуры гэтак сама яшчэ ў нетрах капіталістычнага грамадства высьпявалі элемэнты культуры працоўных і экспloatаваных мас — дэмакратычнай і сацыялістычнай культуры. Гэтыя элемэнты былі перадумовамі узьнікненьня ў нас пралетарскай літаратуры. Але ў перыяд грамадзянскай вайны гэтыя літаратура знаходзілася яшчэ ў працэсе першапачатковага станаўленьня. Выразным прадстаўніком яе зьяўляецца Міхась Чарот. У самых раньніх сваіх вершах Чарот выступае як пясняр клясавага змаганьня, якое ён усьведамляе з пункту гледжаньня пралетарыяту: паэта бачыць перамогу працы над капіталам («Два»), радасна вітае і ўспявае гэту перамогу, упэўнены ў канчальным яе замацаваньні, ён з вялікага «сёньня» ідзе ў «заўтра». Чарот у асноўным правільна раскрывае рухаючыя сілы рэвалюцыі, рысуючы нам кіраўніцтва пралетарыяту і яго саюз з сялянствам («На чырвонай дарозе»). Паэта ў сваёй творчасьці дае бой контррэвалюцыйнаму беларускаму нацыянал-дэмакратызму, выступаючы супроць яго тнілой рамантыкі мінулага, кідаючы кліч «годзе вам плакаць над Рапнедаю». Сумным песням асуджанай клясы ён супроцьстаўляе бадзёрыя і узьнятыя песні новай клясы. Але ў сваім змаганьні з нацыянал-дэмакратызмам Чарот на дадзеным этапе не вызначаецца яшчэ рашучасьцю і вытрыманай пасьядаўнасьцю. У яго уласнай творчасьці часамі адчуваюцца яшчэ дробна-буржуазныя уплывы.

Апроч Чарота, пралетарская літаратура мела на этапе грамадзянскай вайны і іншых прадстаўнікоў, якія выступалі са сваімі творами пераважна ў газэце «Беларускі партызан».

Такім чынам у перыяд грамадзянскай вайны ў беларускай літаратуры знайшла сабе локравае адлюстраваньне пэўная расстаноўка сацыяльных сіл у клясавым змаганьні таго часу: контррэвалюцыйная роля буржуазіі, хістаньне дробнай буржуазіі і «мерная» поступ жалезных батальёнаў пралетарыяту.

Другі этап у разьвіцьці пасьякастрычнікаўскай літаратуры прыпадае на перыяд аднаўленьня гаспадаркі і культуры. Адтрымалі гарматы вайны, пралетарыят даў зьнішчальны адпор контррэвалюцыі. У краіне саветаў закіпела мірнае будаўніцтва, фронт вайны зьмінуўся фронтам гаспадаркі і культуры. Але і на гэтым фронце, зразумела, клясавае змаганьне ня спынялася, яно прымала толькі іншыя формы. Тав. Сталін зазначае: «Ня ёсьць не аднабаковы працэс аднаўленьня капіталізму, а двухбаковы працэс разьвіцьця капіталізму і сацыялізму, сулярэчлівы працэс змаганьня элемэнтаў сацыялістычных з элемэнтамі капіталістычнымі, працэс перамагеньня элемэнтаў капіталістычных элемэнтамі сацыялістычнымі».

У працэсе перамагеньня капіталізму сацыялізмам расла і мацнела беларуская савецкая літаратура. Агromністым фактарам гэтага росту і узмацненьня зьявілася правільная палітыка камуністычнай партыі ў галіне літаратуры. Гістарычная пастанова ЦК ад 1925 году, паказ-

ваючы на неабходнасць змагання з буржуазным кірункам, адначасна давала дырэктывы аб усямерным падтрыманні пралетарскай літаратуры і аб стварэнні спрыяльных умоў для развіцця спадарожніцкага кірунку.

Паступовы рух наперад знайшоў сабе ў беларускай літаратуры адпаведнае выражэнне ў арганізацыі і росце літаратурных аб'яднанняў. У канцы 1923 году заснавалася аб'яднанне «Маладняк», якое паставіла сабе мэтай шуканьня новага зместу і новай формы, у сваёй дэкларацыі высувала задачу «ідэі марксызму і ленызму ператварыць у мастацкія вобразы». Але «Маладняк» не выяўляў сабою маналітычнага цэлага, у яго дзейнасці знаходзіла сваё выражэнне тое напружанае класовае змаганне, якое адбывалася ў краіне: унутры «Маладняка» ішло змаганне розных класавых стыляў, пачынаючы ад пралетарскага, працягваючы спадарожніцкім і сялянскім, якія на тым этапе з'яўляліся найбольш моцнымі, і канчаючы буржуазным, кулацкім. У выніку гэтага змагання, якое паступова нарастала па меры ўзмацнення сацыялістычнага світару гаспадары, у 1926 г. адбыўся першы раскол «Маладняка». Частка яго сяброў (Бабарэка, Пушча, Дубоўка, Кузьма Чорны, Крапіва і інш.), выйшаўшы з «Маладняка», заснавала новае аб'яднанне «Узвышша». Ужо ў самой дэкларацыі «Узвышша» выразна прагледвалі тэндэнцыю нацыянал-дэмакратызму і эстэтычнага фармалізму. У літаратурнай яго практыцы асноўны тон задавала правае крыло (Бабарэка, Пушча, Дубоўка), якое ад спадарожніцтва ва ўмовах абвастрэння класовага змагання сыходзіла ўсё больш і больш у балота буржуазнай нацыянал-дэмакратычнай ідэалогіі. Але і «Узвышша» не выяўляла сабою адзінага цэлага. У ім было гэтака сама левае крыло (Глебкі, Кузьма Чорны, Крапіва і інш.), якое ў асноўным стаяла на спадарожніцкіх пазіцыях. Дзейнасць «Узвышша», такім чынам, як і дзейнасць «Маладняка», абумоўлена была класавым змаганнем, і тут таксама адбывалася сутычка розных класавых кірункаў.

Паглыбленне класовага змагання ў канцы аднаўленчага перыяду цягну за сабою далейшую яшчэ больш вострую дыферэнцыяцыю літаратурных сіл. У 1927 г. засноўваецца новае аб'яднанне «Літаратурна-мастацкая Камуна», сацыяльнай базай якога з'яўлялася тарадэзкая дробная буржуазія і якое імкнулася механістычна перасадзіць на глебу Беларусі прышчыпы футурызму. У тым-жа 1927 годзе адбыўся другі раскол «Маладняка». Частка яго сяброў (Зарэцкі, Чарот, Александровіч, Дудар) увайшла ў новае згуртаванне «Польмя». Гэта згуртаванне таксама ня было чымсьці суцэльным, у ім таксама адбывалася змаганне розных класавых тэндэнцый, але асноўным тонам у згуртаванні было імкненне аб'яднаць пісьменьнікаў старэйшага пакалення, так званых «Нашаніцаў», з пісьменьнікамі маладшага пакалення на плятформе беларускага контрэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму.

Ужо вонкавая гісторыя літаратурных аб'яднанняў на Беларусі такім чынам выяўляла сабою непасрэднае выражэнне класовага змагання, якое прыводзіла да пэўнага расластавання пісьменьнікаў.

утвараючы ўнутры кожнага аб'яднання процілеглыя і нават антаганістычныя тэндэнцыі. Адсюль было-б глыбока памылковым разглядаць сучасную беларускую літаратуру выключна па аб'яднаннях, — прыём, які набыў у эклектычнай крытыцы пэўны ўжо штамп. Паколькі адыходным момантам для літаратурнага аналізу павінна служыць класовае змаганне, зразумела, і самы разгляд літаратурнага працэсу павінен рабіцца па класавых стылях, а не па аб'яднаннях.

На этапе аднаўленчага перыяду гэты працэс характарызуецца змаганнем стыляў буржуазнага, дробна-буржуазнага (у яго сялянскім і спадарожніцкім разгалінаваннях) і пралетарскага.

Нэп акрыліў пэўныя колы надзеі на капіталістычную рэстаўрацыю, буржуазія і частка дробнай буржуазіі зразумела новую эканамічную палітыку выключна як адступленне, як «спуск рэвалюцыі на ціхіх тармазох». Не усведамляючы таго, што нэп, — гаворачы словамі т. Сталіна, — толькі «пачаўся адступленнем, але ён развічаны на тое, каб у ходзе адступлення зрабіць ператрупоўку сіл і павесці наступ», беларуская буржуазія вельмі актывізуецца, фармуецца контрэвалюцыйная ідэалогія нацыянал-дэмакратызму, сутнасць якой і заключаецца ў мэтамкненні да рэстаўрацыі капіталізму на Беларусі. Гэтаму мэтамкненню падпарадкаваны ўсе іншыя рысы нацыянал-дэмакратызму: тэорыя бяскрысавасці беларускай нацыі, тэорыя самабытнасці гэтай нацыі, рамантыка прошласці, арыентацыя на буржуазны Захад і г. д. Усе гэтыя рысы ёсць вытворныя ад асноўнай накіраванасці нацыянал-дэмакратызму супроць дыктатуры пралетарыяту ў мэтах аднаўлення дыктатуры памешчыкаў і буржуазіі.

Ідэалогія нацыянал-дэмакратызму знайшла сабе яскравае выражэнне ў беларускай літаратуры. Па лініі гэтай ідэалогіі змыкаецца з буржуазнай частка дробна-буржуазных пісьменьнікаў. «Дробная буржуазія, зазначае Ленін, у жыцці залезыць ад буржуазіі, жывучы сама па-гаспадарску, а не па-пралетарску (у сэнсе месца ў грамадскай вытворчасці), і ў вобразе думак яна ідзе за буржуазіяй» (Ленін, XX, 2 выд., 115). У палоне нацыянал-дэмакратызму апынуліся на тым этапе і такія пісьменьнікі як Янка Купала, Якуб Колас, Бядуля і інш.

На этапе аднаўленчага перыяду шырока развіваецца спадарожніцкая літаратура. Развіццём гэтай літаратуры, як зазначана вышэй, спрыяюць поспехі гаспадарчага і культурнага будаўніцтва і правільная палітыка партыі у галіне літаратуры. На глебе такіх спрыяльных умоў ў сярэдзіне адбудаваўнага перыяду (1924—1925 г.) адбываюцца вялізарныя зрухі сярод дробна-буржуазнай інтэлігенцыі. «З міжнароднага пункту погляду, — пісаў Ленін у 1921 годзе, — цікава тое, што мы імкнемся акрэсліць дачыненні пралетарыяту, які трымае дзяржаўную ўладу ў сваіх руках да ўпэўняў капіталістычнай класу, да глыбачэйшай асновы капіталізму і дробнай уласнасці, дробнага вытворцы. Гэтае пытанне цяпер практычна паўстае перад намі. Я думаю, што мы зможам вырашыць

гэту задачу» (XVIII, ч. I, 1 выд., 325—326). І сапраўды, пралетарыят развязаў задачу кіраўніцтва дробнай буржуазіяй, стварэння ўмоў для яе ідэалёгічнай перапрацоўкі і набліжэння да пралетарыяту. Частка дробнай буржуазіі, якая ў перыяд вайсковага камунізму і ў першыя гады пэру, займала варожыя пралетарыяту пазыцыі, змыкаючыся з контррэвалюцыйнай буржуазіяй, цяпер пераходзіць на пазыцыі набліжэння да пралетарыяту, на пазыцыі спадарожніцтва рэвалюцыі. Дробна-буржуазныя пісьменьнікі тэматычна і ідэаа набліжаючыся з контррэвалюцыйнай буржуазіяй, цяпер пераходзіць на пазыцыі гістарычнае значэнне Кастрычніка, разгортвае антытэзу Савецкай і Заходняй Беларусі, усьцявае савецкую моладзь, спрабуе даць вобраз камуніста і г. д. («Безназоўнае»). Якуб Колас абмалёўвае героіну грамадзянскай вайны («На рубяжы»); ён усьведамляе, што Кастрычнік выяўляе вялізарную творчую сілу, імкнецца адлюстравать Савецкае будаўніцтва, вялізарныя зрухі на ўсходзе, дае вобразы сучаснай вучнёўскай моладзі і г. д. Зьмітрок Бядуля ўсьцявае ўжо ня містычна-забабонную Беларусь прошласці, а новую Беларусь, якая «зрабілася партыйкай маладой», якая, будучы новае жыццё («Буралом»), ён прабуе нават адлюстравать сацыялістычную тэндэнцыю ў развіцці сельскай гаспадаркі абмалёўваючы будаўніцтва камуны на руінах былога маёнтку («У ясных кружнях»); сваёю «Чырвона-чорнай жалобай» паэта адгукаецца на горькіх працоўных—смерць Леніна.

Але пры наяўнасці вялізарнейшых зрухаў у творчасці дададзеных пісьменьнікаў у параўнанні з пярэдым этапам, усё-ж гэты творчасць несла ў сабе груз дробна-буржуазнай абмежаванасці, палітычнасці і ілюстычнасці «Дробны буржуа,—значыць Карл Маркс,—абавязвае супярэчнасці, бо ў супярэчнасці ўся яго сутнасць, увесь ён—жывая, дзейная грамадзянская супярэчнасць» (Ліст П. В. Ансенкову ад 28/XII—1846 г., Маркс і Энгельс, творы, V, 1929, 294). Творчасць спадарожнікаў на дадзеным этапе мае вялікія супярэчнасці. У сваім мастацкім метадазе яны ня могуць вывільвацца ад ідэалізму—адсюль вынікае ў іх эмпірычна-паверховы падыход да рэчаіснасці, часта назіраецца ў іх сыхаджанне назват на варожыя пазыцыі. Так, напрыклад, Янка Купала вітае ў сваім «Безназоўным» Савецкую Беларусь, і адначасова ў яго гучаць парой зменавехаўскія ноткі, выяўляецца захаваная гіронія на адрас савецкай улады (верш «Пазвалі вас...»), у значнай ступені ажываюць настраі нацыянал-дэмакратызму («Сын і маці» і інш.). Якуб Колас у сваім паказе Савецкага будаўніцтва выяўляе неразумнае асноўнае рухаючых сіл гэтага будаўніцтва: не заўважаючы кіруючай ролі пралетарыяту і камуністычнай партыі, ён надае гэту ролю беспартыйнай дробна-буржуазнай інтэлігенцыі. Зьмітрок Бядуля ў сваім падыходзе да савецкай рэчаіснасці ня можа вызваліцца ад хадульнай рамантыкі і рытарычнай патэтыкі.

Вялікія супярэчнасці заўважаюцца і ў творчасці іншых спадарожнікаў.

Цішка Гартны больш арганічна ўспрымае савецкую рэчаіснасць, як Купала, Колас і Бядуля; у яго параўнальна менш на дадзеным этапе ідэалёгічных зрываў. Творчасць Гартнага вызначаецца вялікай актуальнасцю тэматыкі, якая ўбірае ў сабе паказ грамадзянскай вайны, адлюстраванне працэсу будаўніцтва («Трэскі на хвалях»). У сваім рамане «Сокі цаліны» пісьменьнік дае вялікае палатно, на якім зарысаваны падзеі буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі: паказана клясавая распластаванне вёскі, змаганне кулацтва і бядняцтва, адлюстраваны пэўныя моманты рабочага рэвалюцыйнага руху ў горадзе. Але як у апавяданнях, так і ў рамане Гартны дае тыпова дробна-буржуазнае асвятленне актуальнай тэматыкі. Творчы метад пісьменьніка ў асноўным ёсць метад механістычны. Адсюль вынікаюць усе загані творчасці пісьменьніка: панаванне эмпірыкі, механістычны разрыў паміж грамадскім і асабовым (вобраз Рыгора Нязвычнага), абстрактная падача псыхалёгічных канфліктаў, прыдат у гэтых канфліктах падсвядомага, зрыву ў эротыку, які даходзіць у паасобных месцах да апявання стыхій родавага палу, і г. д. Значныя супярэчнасці ёсць і ў творчасці Нёманскага, які звычайна ў асвятленні актуальнай тэматыкі (падзеі рэвалюцыі 1905 г., рост свядомасці рабочых, уздым змагання) упадае ў шкодны аб'ектызм, для якога характэрны пасыўна-сузіральны падыход да рэчаіснасці, эпічна-сулакойны, *sine ira et studio* тон у яе абмалёўцы.

На этапе адбудаваальнага перыяду ў беларускую літаратуру прыходзіць цэлы шэраг пісьменьнікаў малодшага пакалення, выхаваных ужо ў умовах пралетарскай рэвалюцыі, непасрэдна народжаных гэтай рэвалюцыяй. З гэтых пісьменьнікаў значная частка займае спадарожніцкія пазыцыі (Кузьма Чорны, Глебка, Кляшторны, Марак, Моркаўка, Лужанні, Хадышка, Вечар і інш.).

Найбольш выдатным прадстаўніком спадарожнікаў у шэрагах малодшага пакалення пісьменьнікаў з'яўляецца Кузьма Чорны. Чорны ўжо ў сваіх ранніх творах дае сатыру на абыватальніцкую і мяшчанства («Мяшчанін у густой пары», «Ня пі дустога чаю»), ён вясковай абмежаванасці супроцьстаўляе шырокія прасторы гораду («Срэбра жыцця»). Але ў сваім адлюстраванні рэчаіснасці Чорны стаіць у асноўным на пазыцыях фізіялёгічнага матэрыялізму: з гэтых пазыцый вынікае ў яго цяга да асвятлення так званых «адвечных» тэм (каханне, зайздрасць, смерць), аднабаковы біялгізм, абстрактны псыхалгізм, ухілы ў бок метафізічнага гамалгізму (раман «Сястра»).

Спадарожніцкі кірунак, як і ўсю іншы, у сваім развіцці быў абумоўлены клясавым змаганнем. Дробная буржуазія з'яўлялася чужым барометрам гэтага змагання. Па меры таго, як клясавая змаганне на глебе росту сацыялістычнага сектара гаспадаркі абстрагавалася, частка спадарожнікаў пачынае рабіць усё большы і большы ўхіл у бок буржуазнай ідэалёгіі. Падобную эвалюцыю перацярпела творчасць Дубоўкі, Зарэцкага, Пушчы, Дудара і інш., якія паступова ўжо на рубяжы аднаўлення і рэканструкцыйнага перыяду пачыналі пакідаць пазыцыі спадарожніцтва, адыходзячы ў лягер контр-

рэвалюцый. Дубоўка трапляе ў палон нацыяналістычнай рамантыкі, адаровыя эліменты, што былі ў яго раньняй творчасці (паэма «Студэнт» і інш.) усё больш і больш выпустшваюцца фармалізмам і эстэтызмам. Зарэцкі разгортвае антытэзу «моцнага» буржуа і слабага размагнічанага «камуніста» («Ворагі»); выразна выступае ў яго ўпадніцкая рамантыка, рэтраспектыўнасць, падмена клясавага змаганьня аповесцю «Голы зьвер» (1926 г.). Зарэцкі дае сумесь вульгарнага дарвінізму і эпігонскага інцішанства. «Філёзофія Ніш», гаворыць Ленін, з яе культам вышчалавека, для каторага ўся справа ў тым, каб забяспечыць поўнае разьвіццё сваёй уласнай асобы, якому ўсякае падпарадкаваньне ягонай персону якой небудзь вялікай грамадакай ідэі здаецца пошлым і ганебным, гэта філёзофія ёсьць сапраўдны сьветапогляд інтэлігента, яна робіць яго зусім неспрыгодным да ўдзелу ў клясавым змаганьні пралетарыяту» (VI, 2 выд., 256—257). Зарэцкі з яго культам «моцнага» буржуазнага вышчалавека, якога ён дае ў вобразе Яроцкага, з яго імкненьнем стаць «па той бок добра і зла» гэтак сама ўсё больш і больш адыходзіць ад клясавага змаганьня пралетарыяту, дапамагаючы ў гэтым змаганьні буржуазіі.

У асноўным тая-ж амплітуда хістанняў характэрна і для сялянскага кірунку на этапе аднаўленьня перыяду. Ужо на гэтым этапе назіраецца пэўная дыфэрэнцыяцыя сялянскіх пісьменьнікаў, якая вызначаецца асаблівасьцямі дыфэрэнцыяцыі сялянскіх мас у эпоху пралетарскай рэвалюцыі. «Гэтыя асаблівасьці, вызначаюцца ў пастановах XV партызьезду, заклучаюцца ў тым, што ў працігеласьці капіталістычнаму тыпу разьвіцця, які выражаецца ў паслабленьні («у вымышланы») сярэдняга сялянства пры росьце крайніх груп беднаты і кулацтва, — у нас, наадварот, ёсьць у нахўнасьці працэс ўзмацненьня групы сярэднякоў пры некаторым пакуль што росьце кулацкай групы за кошт заможнай часткі сярэднякоў і пры скарачэньні групы беднаты, з якой некаторая частка пралетарызаецца, а другая, больш значная частка паступова пераходзіць у групу сярэднякоў». У Беларускай літаратуры выступае цэлы шэраг сялянскіх паэтаў і пісьменьнікаў, з якіх найбольш выдатнымі зьяўляюцца Паўлюк Трус, Васіль Каваль, Крапіва, Гурло і інш. Паўлюк Трус у першы перыяд сваёй творчасці выступае як прадстаўнік рэвалюцыйнага сялянства: ён з вялікім уздымам рысуе новую вёску пасьялястрычнікаўскага часу, дае вядуныя вобразы змагароў, яго творчасць прасякнута бадзёрым аптымізмам. Для апавяданьняў Каваля характэрным зьяўляецца паказ сутычкі старога і новага жыцьця вёскі; пісьменьнік цалкам на баку гэтага новага, ён адштурхоўваецца ад мёртвай коснасьці вясковага быцьця. Крапіва афармляецца як сатырык з надзвычайна разнастайнай тэматыкай; стрэлы сваёй сатыры ён накіроўвае супроць рэлігійнай забабоннасьці, някультурнасьці і адсталасьці вёскі, мяшчанскага быту, кар'ярэзму, змагаючыся за новы савецкі побыт і за новыя формы сьвядомасьці. Але ў творчасці сялянскіх пісьмень-

нікаў яскрава выяўляецца дробна-буржуазная абмежаванасьць сьветапогляду і адсюль вузкая эмпірычнасьць творчага мэтаду. Паўлюк Трус успрымае рэвалюцыю пераважна як разьвітаную стыхію; ён ня здужаў ускрыць яе заканамернасьць і паказаць кіруючую ролю ў ёй пралетарыяту, на першы плян высоўваецца ім сялянства. У Кавалі сутычка старога і новага ў жыцьці вёскі падасца як эмпірычная дадзенасьць, адарваная ад клясавага змаганьня на вёсцы; вобразы «кансэрватараў» і «наватараў» выступаюць у яго як абстрактныя псыхалёгічныя катэгорыі; у значнай ступені ў пісьменьніка, асабліва ў яго першым зборніку («Як вясну гукалі»), назіраецца ідэалістна-сузыральны падыход да вёскі, яго вабіць да сябе фальклёрная рамантыка, паэзія легенд і казак.

Рэакцыйныя моманты асабліва ўзмацняюцца ў творчасці сялянскіх пісьменьнікаў на этапе абстрактнага клясавага змаганьня на рубяжы аднаўленьня і рэканструкцыйнага перыяду. У гэты час у Паўлюка Труса заўважаюцца пэўныя ўпадніцкія настроі, у значнай ступені выяўляюцца ўплывы нацыянал-дэмакратызму: на зьмену вобразаў рэвалюцыйнай вёскі, і вобразаў змагароў прыходзяць сумныя вобразы роднага краю, палюрага лірніка, жабракоў, сіраты Алесі і г. д. У Крапівы яскрава праглядаецца ідэалізацыя моцнай індывідуальнай гаспадаркі, і адначасова ўзмацняецца медацэнка гораду, прыкметная ў раньніх яго творах. У некаторых сялянскіх пісьменьнікаў, як напр. Гурло, наглядаецца пэўная ўжо змычка з беларускай буржуазіяй па лініі нацыянал-дэмакратызму: у іх на першы плян выступае апаваньне бацькаўшчыны ў адраджэнцкім духу.

Асабліва яскрава поступ наперад беларускай савецкай літаратуры на этапе адбудавальнага перыяду выявіўся ў разьвіцці пралетарскай літаратуры. Калі ў перыяд вайсковага камунізму гэта літаратура знаходзілася толькі ў стадыі першапачатковага свайго станаўленьня, дык цяпер яна набывае ўжо характар досыць шырокай плыні. Рабочая кляса, пасья перамогі ў грамадзянскай вайне, апіраючыся на сялянскую беднату, у саюзе з сярэдняцтвам, пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі разгарнула пасьяховае гаспадарчае і культурнае будаўніцтва. Гэта кляса моцна выяўляе сябе і ў літаратуры, высоўваючы цэлы шэраг таленавітых прадстаўнікоў, носьбітаў яе ідэалёгіі і змагароў з вяржымі пралетарыяту плынямі. На этапе аднаўленьня перыяду пралетарская літаратура робіцца фактарам, які ў значнай ступені ўплывае ўжо на спадарожніцкую і сялянскую плыні, у сваю чаргу ў некаторых момантах, праўда, падпадаючы яшчэ пад узьдзеянне гэтых дробна-буржуазных кірункаў.

На дадзеным этапе, у першую чаргу, досыць шырока разгортваецца творчасць Міхася Чарота, які выяўляе свае мастацкія здольнасьці ў рознастайных жанрах: лірыцы, паэмах і апавяданьнях. У сваёй лірыцы паэта яшчэ больш паглыбляе матывы клясавага змаганьня, дае вобразы камсамольцаў, абрысоўваючы іх ролю ў змаганьні і будаўніцтве, абмалёўвае новую вёску і г. д. Але асабліва важнае значэньне маюць паэмы Чарота. Паэма «Босыя на вогнішчы» прадстаўляе сабою творчосchenmuchend: у гэтым творы ў сапраўды

мастацкіх малюнках паэта паказвае дынаміку змагання і перамогі пралетарыята ў грамадзянскай вайне, ён дае вобразы контррэвалюцый, наносіць зруйнавальныя ўдары беларускаму нацыянал-дэмакратызму, раскрываючы яго контррэвалюцыйную сутнасць. Абмалюваўшы рэвалюцыйны падзеі ў межах Беларусі, паэта ў далейшым досыць шырока ставіць праблему сусветнай рэвалюцыі, ён рысуе абстрактныя сацыяльных супярэчнасцей і нарастанне рэвалюцыйнай сітуацыі ў капіталістычных краінах («Чырвоныя вяснуны»); з вялікім творчым уздымам Чарот раскрывае рухаючыя сілы рэвалюцыі, паказваючы гераізм мас у змаганні («Марына») і даючы вобраз правадыра ў ёй («Леші»). Але паэта ўсёвядамляе, што змаганне вядзецца ў імя будаўніцтва, адсюль ён лёгка пераходзіць да паказу працэсаў гэтага будаўніцтва, абмалёўваючы змычку гораду і вёскі («Беларусь-лацішчанка»), і зямляўпарадкаванне яўрэйскай беднаты («Карчма»).

Зусім новыя матывы ўносіць у беларускую літаратуру паэта Андрэй Александровіч. Ён выступае пераважна як песьняр гораду, яго руху і дынамікі; з вялікім замілаваннем паэта ўжо на першым этапе сваёй творчасці дае вобраз гарадзкіх рабочых і іх працы, малюючы фабрыку, завод. Для Александровіча ўжо на дадзеным этапе яго творчасці характэрна актыўнае ўспрыняццё рэвалюцыі, патае змаганьне, палкая нянавісць да класовага ворага, дынамічная напорыстасць вершу.

Побач з пралетарскай паэзіяй яшчэ больш шырока развівалася пралетарская мастацкая проза, прадстаўленая творчасцю Лынькова, Галавача, Мурашкі, Ліманаўскага і інш. Кожны з гэтых пісьменьнікаў пры агульнай ідэаў накіраванасці мае свой твар, выяўляе пэўны творчы асаблівасці.

Цэнтральная праблема творчасці Лынькова—гэта пераробка чалавека, антытэза капіталізму і сацыялізму. Пісьменьнік паказвае, як калечыць чалавека капіталізм; з-пад маскі знадворна-эўрапейскай культуры ён прыпадчынае агідную сутнасць драпежніцтва і гвалтоўніцтва («Чыгуныя песьні»); з вялікай мастацкай перакананасцю Лынькоў развітвае шэрае і нуднае мяшчанства, якое махровай кветкай раскветчаецца на гнілой капіталістычнай глебе; у далейшым выпадку Лынькоў выраза адпыхаецца ад буржуазнай літаратуры, дзе давалася ідэалізацыя мяшчаніна («Голы зьвер» Зарэчскага). Вобразам драпежнікаў і мяшчан Лынькоў супрацьстаўляе вобразы новых людзей, якія сьпеюць ва ўмовах сацыялістычнай рэвалюцыі. Гэтых новых людзей пісьменьнік пераважна паказвае сярод чырвонаармейцаў («Над Бугам») і ў асяроддзі працоўнага насельніцтва яўрэйскага мястэчка («Гой»).

Платон Галавач распрацоўвае антырэлігійную тэматыку, паказвае гаспадарчае будаўніцтва на вёсцы.

Асноўная праблема творчасці Ліманаўскага на дадзеным этапе—праблема суадносін грамадзкага і асабовага калектыва і індывідуальнага. На фоне зарысоўкі падзей грамадзянскай вайны пісьменьнік паказвае, як служэньне рэвалюцыі, падпарадкаванне вялікім грамадзкім мэтам вядзе за сабою росквіт асобы, як зьніто-

ванасць з калектывам абуджае ў чалавека яго творчыя сілы, і наадварот, пісьменьнік выяўляе, як адрыў ад калектыву, замыканьне ў сьвет асабістых інтарэсаў зьніжае асобу, ператварае яе ў пошлага і нікчэмнага абывателя. Вобразы творцаў Ліманаўска супрацьстаўляе вобразам мяшчан з іх індывідуалістычнай замкнёнасьцю і эгаістычнай густатою.

У творчасці Мурашкі стрымліваю ліній зьяўляецца раскрыццё дачыненняў біялігічнага і сацыяльнага ў розных класах і класавых групах. Пісьменьнік паказвае, як у прадстаўнікоў узыходнай класны момант біялігічнай падначальнасці моманту сацыяльнаму («Максім-Каваль», «Вінчэсьцер»); наадварот, у прадстаўнікоў буржуазнай класы, асуджанай на пагібель, пісьменьнік расчыняе панаваньне зьявыных біялігічных інстыктаў: на шырокім палотнішчы аўтар дае малюнак унутранай контррэвалюцыі, выводзіць доўгую галерэю «былых» людзей, рысуючы іх распад і шкодніцтва («У іхнім доме»).

Як мы бачым, пралетарская літаратура, дзякуючы поспехам сацыялістычнага будаўніцтва і правільнай літаратурнай палітыцы камуністычнай партыі, ужо на этапе адбудаваўшага перыяду мела значны дасягненні. Яна, паказваючы нам у мастацкіх вобразах працэсы рэвалюцыйнага змаганьня і будаўніцтва, тым самым раскрыла істотныя бакі рэчаіснасці, тым самым яна служыла зброяй змаганьня ў руках рабочай класы. Але гэта зброя яшчэ была недастаткова адточана марксысцка-ленінскім сьветапоглядам, недастаткова загартавана мэтадам дыялектычнага матэрыялізму. Ня трэба забывацца на тое, што працэс фармаваньня ў нас пралетарскай літаратуры быў вельмі супярэчлівым. Ён адбываўся пад значным ціскам дробна-буржуазнай стыхіі. «Расія, зазначаў Ленін у 1917 годзе, найбольш дробна-буржуазная краіна з усіх эўрапейскіх краін».

Гіганцкая дробна-буржуазная хваля заліла ўсё, прыціснула сьляды пралетарыята ня толькі сваёю колькасьцю, але і ідэйна яна заразіла, захапіла вельмі шырокія колы дробна-буржуазнага погляду на палітыку (XX, 2 выд., 115). Дробная буржуазія ў значнай ступені ўплывае і на некаторыя элементы беларускага пралетарыята, адсюль вынікаюць пэўныя супярэчнасці ў творчасці пралетарскіх пісьменьнікаў. Усім пралетарскім пісьменьнікам на дадзеным этапе ўласціва ў рознай ступені схэматыка і эмпірыка,—дзьве крайнасці, якія вынікаюць з неразуменьня дыялектыкі агульнага і адзінкавага. Але гэтыя істотныя заганьні ў творчасці паасобных пісьменьнікаў ускладняюцца яшчэ іншымі момантамі. Так, у творчасці Чарота адчуваецца некалькіх неразуменьня сутнасці напу, яму ў шырокай ступені ўласціва рэвалюцыйная рамантыка, нагледжана ўхілы ў бок стыхійнасці і касьмізму. У Александровіча назіраецца павярхоўна-імпрэсіянісцкі падыход да гораду, часткова прыкметна ў яго лефаўская фактаграфія. Лынькова вабяць да сябе балотныя аганькі дробна-буржуазнай рамантыкі, прыносячы ў яго творчасць пэўныя моманты эстэтычна. Мурашку моцна трымаюць у сваіх абцугах вузкія асаблі фізіялігічнага матэрыялізму, адсюль вынік ў яго надзвычайна

аднабаковы паказ клясавага ворага, асабліва ў апавесці «У іхным доме», зрывы ў эротыку. У Платона Галавача моцна выяўляецца суха рацыяналістычны падыход да рэчаіснасці, засілле крайней схэматыкі, перазуменьне дыялектыкі агульнага і асабістага. Істотнымі недахопамі творчасці Ліманаўскага служыць маледрэматызм, ухілы ў бок прыгодніцтва і сымбалікі.

Але, вразумела, усе гэтыя загані выклікалі сабою ў пралетарскіх пісьменьнікаў хваробу росту, яны не змянялі іх агульнай ідэалістычнай накіраванасці. Беларуская пралетарская літаратура ўжо на этапе аднаўлення перыяду заваявала досыць моцныя пазыцыі, ужо былі створаны перадумовы для яе далейшага росквіту ў рэканструкцыйны перыяд.

Перыяд сацыялістычнай рэканструкцыі адчыняе сабою працэс асабліва шпаркага і бязупыннага росту беларускай савецкай літаратуры, які абумоўлены агульным творчым уздымам краіны, яе сацыялістычнай гаспадаркі і культуры. Мы канчаем чацвёрты завяршальны год першай пяцігодкі, — канчаем з балансам вялізарных, нячужаных у гісторыі поспехаў і дасягненняў. Закладзены фундамент сацыялістычнай эканомікі. Беларусь з адсталай аграрнай краіны магутнай воляй пралетарыяту, дзякуючы правільнаму кіраўніцтву камуністычнай партыі, ператварэцца ў краіну індустрыяльна-калгасную. На прасторах Беларусі, якія ў мінулым агалашаліся скаржамі і стогнаў абяздоленых ратая вясцяца цяпер такія гіганты прамысловасці, як Асіпбуд, Гомсельмаш, Бабруйскі камбінат і інш.; гэтыя прасторы агалашаюцца бадзёрымі прызыўнымі клічамі фабрычных гудкоў. З вялікімі поспехамі на сацыялістычны рэйкі пераводзіцца сельская гаспадарка; бядняцка-серадняцкія масы сялянства рашуча сталі на шлях калектывізацыі. На базе судэальнай калектывізацыі адбываецца ліквідацыя кулацтва як клясы. Ужо выразна абрысоўваюцца перспектывы другой пяцігодкі, пяцігодкі ўтварэння бясклясавага прамадства.

На грунце ўзмацнення сацыялістычнай гаспадаркі шпаркімі крокамі пласоўваецца наперад культурная рэвалюцыя. У Беларусі, якую царызм засуджаў на няпісьменнасць, на жудасную бяскультурнасць, будзеца цяпер сапраўдная культура сацыялістычная змесціцца і нацыянальная формаю. Ліквідуецца няпісьменнасць, расчысціцца сетка школ пачатковых, сярэдніх і вышэйшых, шырока разгортаецца савецкі друк, навукова-даследчая праца і г. д. і г. д.

Але вялікія поспехі і дасягненні сацыялістычнага будаўніцтва адбываюцца ў абставінах напружанага і вострага клясавага змагання. Буржуазія—беларускі кулак і няман—робяць шалёнае супраціўленне сацыялістычнаму будаўніцтву, ужываючы ўсялякія сродкі змагання, пачынаючы ад узброеных тэарыстычных актаў і канчаючы захаваным шкодніцтвам і агітацыяй. На этапе сацыялістычнай рэканструкцыі асабліва актывізуецца беларускі контррэвалюцыйны на-

цыянал-дэмакратызм, вялікадзяржаўны шавінізм, як галоўная небяспэка, і шавінізм іншых колераў.

Абвастраньне клясавага змаганьня выклікае рэзкую дыфэрэнцыяцыю ў шэрагах дробнай буржуазіі. Некаторая частка яе, змыкаючыся з буржуазіяй, пераходзіць у латер контррэвалюцый; другая, значна большая частка яе ў працэсе разгорнутага сацыялістычнага наступу рашуча перабудоўваецца, але яшчэ канчальна ня зжыла пэўных ваганьняў; нарэшце, пэўныя элементы дробнай буржуазіі на глебе вялікіх поспехаў сацыялістычнага будаўніцтва, сьцісла набліжаюцца да пралетарыяту, робяцца яго саюзнікамі.

Адначасова этап сацыялістычнай рэканструкцыі адзначаецца асабліва вялікім уздымам энтузіязму рабочых і шырокіх працоўных мас, якія, разьвіваючы сацыялістычныя мэты працы—ударніцтва і спарорніцтва—будуюць сацыялізм, даюць рашучы адпор клясаваму ворагу.

Напружанае клясавое змаганьне знаходзіць сабе яскравае адлюстраваньне і на літаратурным фронце, як у галіне тэорыі, так і ў галіне практыкі літаратурнай чыннасьці.

У літаратуразнаўстве і ў літаратурнай крытыцы ў нас мелі месца выразныя апартуністычныя і іншыя варожыя плыні. Тэарэтыкі «Узвышша» (Бабарэка, Пушча) працягвалі ідэйкі варонішчыны аб неаспадных уражаньнях у паэзіі, аб інтуіцыі, як яе аснове і г. д.; на старонках часопісі «Узвышша» была падхоплена і старашна прапагандавалася бухарынская ідэя аб свабоднай канкурэнцыі ў літаратуры. У нацыянал-дэмакратаў утварыўся пэўны стых з контррэвалюцыйным траікізмам па лініі адмаўленьня пралетарскай культуры і літаратуры (Байкоў, Гарэцкі). У нас адкрыта абвешчваліся прыёмы фарсоўства, маханістычнага спалучэньня мэты сацыялістычнага і фармальнага (гл. напр. бюлетэнь 1-й канфэрэнцыі «Маладняка», аб'яўляючы канфэрэнцыі па рэформе беларускага правапісу і азбукі). На буржуазным участку літаратурнай крытыкі знаходзіць сабе прытулак гэтак сама і меншавіцкая мэтадалёгія Пераверзева (Куцэвіч, Зубко).

Але ў найбольшай ступені Беларуская літаратурная крытыка была атручана контррэвалюцыйным нацыянал-дэмакратызмам у ёй правізіліся ідэі адзінага струменю нацыянальнай літаратуры, творы ацэньваліся з пункту гледжаньня раскрыцьця ў іх беларускай «душы», пад кутом зроку беларускай самабытнасьці, заўважаўся вялікі пантэрызм у дачыненьні да нацыяналістычных пісьменьнікаў і ганебнае аплёўваньне пралетарскіх. Найбольш выразнымі прадстаўнікамі такой нацыянал-дэмакратычнай крытыкі былі Дзяржынскі, Гарэцкі, Байкоў, Касыяровіч, Куньдзіні і інш.

Пралетарыят вёў і вядзе рашучае змаганьне з гэтымі варожымі плынямі. Вялікую працу ў гэтым кірунку прааробіла Беларуская Асацыяцыя Пралетарскіх Пісьменьнікаў (БелАПП), у якую пасля значнага змаганьня ўнутры аб'яднаўся, рэарганізаваўся «Маладняк». БелАПП аб'ядала навокал сябе пралетарскія літаратурныя сілы і найбольш блізкія да пралетарыяту спадарожніцкія элементы.

Пад кіраўніцтвам камуністычнае партыі БелАПП праводзіла змаганне з нацыянал-дэмакратызмам, пераверсёўшчынай, эксклэктызмам, у літаратурнай творы і з рознымі пра-буржуазнымі праявамі ў самай літаратуры. На старонках часопісі «Маладняк» наносіліся моцныя ўдары па канкрэтных пасьбітах гэтых плыняў (гл. напрыклад, артыкулы беларускага Галавача, Звонака, Бэндэ, Гальперынай і інш.) БелАПП гэтаксама праводзіла значную масавую працу па кіраўніцтву літаратурнымі гурткамі на прадпрыемствах, па арганізацыі літаратурных дыскусій і г. д. Узятая ў цэлым разнастайная праца БелАППу вялася такім чынам у кірунку змаганьня за гегемонію пралетарскай літаратуры, за чыстату марксысцка-ленінскай творы.

Вялікія посьпехі, якія здабыты ў гэтым змаганьні зьявіліся вынікам правільнай палітыкі камуністычнай партыі ў літаратуры. Партыя няўдзячна ўдзяла і ўдзяла вялікую ўвагу літаратурным пытаньням.

Вялізнае значэньне для правільнай арыентацыі ў канкрэтных задачах літаратурнага руху меў гістарычны артыкул т. Сталіна ў рэдакцыйна часопісі «Пралетарская рэвалюцыя». Гэты артыкул мабілізаваў увагу савецкай прамадзасцы на неабходнасьць большай плынасьці ў змаганьні за партыйнасьць ва ўсіх гістарычных навуках і ў літаратуры супроць праяваў гнілога лібэралізму, якія мелі месца ў нас на літаратурным фронце (выданьне шкодных нацдэмаўскіх твораў, прымірэнчыя адносіны да варожых выпадкаў у літаратуры і г. д.). У межах БССР асабліваю бадзавіцкую плынасьць у вытаньнях літаратуры няўдзячна выяўляў ЦО КП(б)Б—газэта «Зьвязда». «Зьвязда» звычайна сыгналізавала аб небяспецы варожых твораў, давала ім правільную марксысцкую ацэнку (крытыка твораў Пушчы, Дубоўкі, і г. д.), газета праводзіла рашучае змаганьне за чыстату марксысцка-ленінскай лініі ў беларускай крытыцы (напр., раскрыццё памылак у працах паасобных беларускаў—Бэндэ, Кучара і інш.).

Паколькі праца БелАППу ў асноўным адпавядала патрабаваньням партыі, яна (БелАПП) мела, як мы бачылі вышэй, вельмі значны дасягненьні ў змаганьні за гегемонію пралетарскай літаратуры. Але ў гэтай працы былі і свае пэўныя недахопы. У БелАПП, асабліва ў апошнія часы, пачала заўважацца групаўшчына, паасобныя сябры дапускалі лявацкія загібы ў практыцы спадарожнікаў, сыхадзячы на пазыцыі няправільнай пастаноўкі пытаньня «або саюзьнік, або вораг», у той-жа час назіралася недастатковае разгортваньне самакрытыкі ў межах аб'яднаньня. БелАПП праводзіла невыстарацальную працу па кіраўніцтву літгурткамі на прадпрыемствах, па кіраўніцтву ўдарицкім літаратурным рухам. Недапушчальным промахам у чынасьці БелАПП, як і ўсяе ВОАПП, зьяўлялася тое, што яны вельмі мала чаго зрабілі ў справе канкрэтнай рэалізацыі шасці гістарычных умоў т. Сталіна. Паміж тым, шэсьць умоў тав. Сталіна даюць правільнае бадзавіцкае кіраўніцтва для перамогі на ўсіх франтах гаспадаркі і культуры і ў тым ліку і на фронце літаратуры.

Новая абстаноўка высювае новыя задачы і патрабуе новых метадаў і маштабаў працы. У выніку буйнага росту савецкай літаратуры, рамкі існаваўшых літаратурных арганізацый на сёняшнім этапе сталі не адпавядаць задачам і патрабаваньням далейшага пераможнага разьвіцця літаратуры. Вось чаму зусім сьвятасовай зьявілася гістарычная пастанова ЦК УсеКП(б) ад 23/IV—32 г. аб ліквідацыі ВОАПП і РАПП. Гэта пастанова адзначае: «У сучасны момант, калі паспелі ўжо вырасьці кадры пралетарскай літаратуры і мастацтва, выявіліся новыя пісьменьнікі, мастакі з заводаў, фабрык, калгасаў, рамкі існуючых пралетарскіх літаратурна-мастацкіх арганізацый (ВОАПП, РАПП, РАМП і інш.) становяцца ўжо вузкімі і тармазяць сурэзны размах мастацкай творчасьці». На аснове пастановы ЦК УсеКП(б) і пастановы ЦК КП(б)Б была ліквідавана Беларуска-Асацыяцыя пралетарскіх пісьменьнікаў (БелАПП) і створані оргкамітэт саюзу савецкіх пісьменьнікаў БССР. У пастанове адзначана «ЦК канстатуе, што пралетарскія літаратурна-мастацкія арганізацыі, у тым ліку і БелАПП, якія на пэўным этапе, калі ў літаратуры быў яшчэ значны ўплыў варожых элемэнтаў, што асабліва ажывіліся ў першыя гады лану, а кадры пралетарскай літаратуры былі яшчэ слабыя, — адыгралі станоўчую ролю ў сэнсе ўзмацненьня пазыцыі пралетарскіх пісьменьнікаў, у сучасны момант становяцца ўжо вузкімі». Гэтыя гістарычныя пастановы адкрываюць шырачэзныя перспэктывы далейшага росту беларускай савецкай літаратуры, яны ўтвараюць надзвычайна спрыяльныя ўмовы для завабыв гегемоніі пралетарскай літаратуры, для канчальнай перабудовы спадарожнікаў, для шырокага разгортваньня дзейнасьці ўсіх пісьменьнікаў, «што станьне на плячэфі савецкай улады і імкнуча ўдзяльнічаць у сацыялістычным будаўніцтве».

Так посьпехі і дасягненьні беларускай савецкай літаратуры на этапе рэканструкцыйнага парыву абумоўлены пераможным ходам сацыялістычнага будаўніцтва і правільнай палітыкай партыі ў галіне літаратуры.

У сьвятле гэтых фактаў разгледзім змаганьне паасобных класавых стыляў у парывад сацыялістычнай рэканструкцыі гаспадаркі і культуры.

У гэты парывад пралетарская літаратура ва ўсім СССР і ў тым ліку і ў БССР дасягнула вялікіх посьпехаў, яна знаходзіцца на шляху да завабыв гегемоніі. У беларускай літаратуры пралетарскія паэты і пісьменьнікі уздымаюцца на вышэйшы узровень сьветапогляду, найбольш шырока і глыбока ажывіцьцяюць у сваёй творчасьці мэтад дыялектычнага матэрыялізму. Падамо канкрэтных ілюстрацый гэтага творчага росту. Творчасьць Міхася Чарота, праўда, колькасна не вялікая, у якасных адносінах—значны крок наперад. Чарот раскрывае контррэвалюцыйную сутнасьць нацыянал-дэмакратаў і з вялікім абуреньнем ганьбуе яго ў сваім моцным вершы «Суровы прыгавор падпісаю першым», дае шэраг твораў, дзе адлюстроўвае працэсы індустрыялізацыі і калектывізацыі.

Непараўнальна больш шырока і глыбока на гэтым этапе разгортваецца творчасць Александровіча. Гэта творчасць набывае вялікую палітычную заастраснасць, актуальнасць і балышавіцкую незмірнасць да клясавога ворага. У сваёй лірыцы Александровіч разгортвае пераважна антытэзу двух сьветаў: капіталістычнага і сацыялістычнага. Сьвету заняпаду, сьмяртэльнага крызісу, бестрацоў і талечы ён супрацьстаўляе наш сьвет творчага уздыму, гаспадарчага і культурнага росту, панавання працы і няўхільнага павышэння жыццёвага узроўню шырокіх працоўных мас. Фаністоўскай Польшчы, якую паэта ганьбуе як «фабрыку сьмерці», як краіну шыбеніц і бязлітаснага тэрору, ён супрацьстаўляе Савецкую Беларусь, — краіну, якая красуе ў рыштаваньнях будаўніцтва новага жыцця. У яшчэ большай ступені ідэяй насычанасцю адзначаюцца эпічныя творы Александровіча. Яго «Паэма імя вызвалення» дае ў сьціслай форме паэтычны рапарт аб дасягненьнях БССР за дзесяць год; «Цені на сонцы» — паэма вялікай балышавіцкай ненавісьці і злосьці супроць клясавога ворага. Паэта разгортваючы цэлую галерэю вобразаў шкоднікаў, нацдэмаў, хамелеонаў, падхалімаў і бюракратаў, зрывае маску з клясавога ворага, паказвае яго ў аголеным выглядзе як капіталістычнага драпежніка і рэстаўратора. У рамане «Нараджэньне чалавека» Александровіч ставіць праблему перабудовы чалавека. Ён паказвае рост сьвядомасці работніцы ў працэсе рэвалюцыйнай практыкі, жываньне ёю індывідуалістычнай мяшчанскай абмежаванасці, зьяднаньне яе з пралетарскім калектывам. Калі ў рамане гэты калектыў толькі намечаны, галоўная ўвага адводзіцца ў ім абрысоўцы паасобных персонажаў, дык у сваім апошнім ужо драматычным творы «Напор» Александровіч шчыльна падвышоў да абрысоўкі рабочага калектыву, ён здужаў паказаць героіку працоўных мас на фронце будаўніцтва, іх уздымны энтузіязм. Але пры ўсім бясспрэчна вялікім росьце Александровіча ў творчым мэтадзе яго яшчэ ня ажыты пэўныя недахопы: у яго назіраюцца пэўныя ўхілы ў бок вузкага тэхнізму («Паэма імя вызвалення»), у бок лефаўскай фактаграфіі і апісальнай статычнасці («Цені на сонцы»), прыгодніцтва і рамантычнай экзотыкі («Нараджэньне чалавека»), сыходжаньне яго часам у роўніцу шаржу і схэматыкі.

Пралетарская мастацкая проза на этапе сацыялістычнай рэканструкцыі гэтак сама пасоўваецца наперад.

Адбываецца пэўны рост творчасці Міхася Лынькова. Распрацоўваючы і далей ужо намечаную ім раней асноўную праблему перабудовы чалавека, пісьменьнік дае больш паглыбленае і пашыранае разьвязаньне гэтай праблемы. Лынькоў паказвае нам новага чалавека ў асяродзавдзі пралетарыату; ён досыць шорка распрадоўвае фабрычна-заводскую тэматыку; у яго творчасці даецца вобраз рабочага транспартніка, які выказвае вялікі гераізм, аддаючыся справе рэвалюцыі («Андрэй Ляту»), пісьменьнік малое нам вобраз партыйкі, у якой пэўная перавага грамадзкага над асабовым («Радэ»), ён зарысоўвае вялікую выхавальную ролю лянэрскага руху і камса-

молу («Журавель мой, журавель...»). Найбольш буйны твор Лынькова — аповесць «Апошні зьверарадзец», які мабілізуе савецкую прамадзасць на змаганьне са шкодніцтвам. Ня глядзячы на шырока разгорнуты змрочны малюнак распаду з прычыны засільля шкоднікаў, аповесць у цэлым дае моцную аптымістычную зарадку: вобразам агітаў буржуазіі, якая ў сваёй агоніі чапляецца за шкодніцтва. Лынькоў супрацьстаўляе вобразы зматароў і будаўнікоў сацыялізму: раскрыцьцё сілы рабочай клясы ў змаганьні з клясавым ворагам зьяўляецца асноўнаю ідэяю ўстаноўкаю аповесці. У сваім творчым мэтадзе Лынькоў на гэтым этапе выявіў значную ступень авалоданьня мэтадам дыялектычнага матар'ялізму, у яго звычайна сацыяльна рэчаіснасць падаецца ў яе складанасці і супярэчлівасці, раскрысццё сацыяльна-клясавых дэтэрмінаванасцяў персанажу, які зазвычай падаюцца ў руху, у дынаміцы; чалавек бярэцца як дыялектычнае адзіства працілегаласці і г. д. Але і ў Лынькова ёсць пэўныя адхіленьні ад мэтаду дыялектычнага матар'ялізму, ён ня цалкам яшчэ вызваліўся ад уплываў дробна-буржуазнай рамантыкі і зьвязанага з ёю эстэтыка, што асабліва вызначаецца ў яго замілавальні да вобразаў лятучэньнікаў, у рамантычным пейзажы і прыёмах арнаментальнай прозы.

Значныя зрухі наперад адбываюцца гэтаксама і ў творчасці Платона Галавача, якая ставіць цэлы шэраг надзвычайна складаных і актуальных праблем. Так, пісьменьнік спыняецца на раскрыцьці праблемы асабовага і калектыўнага, паказваючы нам вобразы сапраўдных пралетарыяў, у якіх асноўнай накіраванасцю зьяўляецца служэньне грамадзкім задачам, і адначасова разгортваецца малюнак распаду «партыйца» пад уплывам буржуазнай нэпманскай стыхіі («Далары»). У другім творы («Сьвежы вецер») Галавач закранае вялізарную праблему інтэрнацыянальнай ролі Кастрычніка: ён паказвае ўздзейнічаньне нашай пралетарскай рэвалюцыі на пераробку працоўнага чалавека ў капіталістычным сьвеце. У аповесці «Вінаваты» Галавач ставіць праблему вінаватасці дзяцей за ўчынкі бацькоў; паказваючы цэлую галерэю вобразаў сацыяльна-чужых людзей сярод вучнёўскай моладзі, ён робіць устаноўку на дапамогу партыі ў справе чысткі ВНУ. Але ўсе гэтыя творы ў паступовым разьвіцьці творчага шляху пісьменьніка зьяўляюцца толькі падступам да яго найбольш буйнага твору «Спалох на загонах». У аснове аповесці пакладзена ленынская ідэя аб тым, што калектывізацыя — ёсць адзіны сродак вызваленьня сялянскіх мас ад матар'яльнага ўбоства і культурнай цемры. Пісьменьнік, даючы вобразы вясковата жыцця ў мінулым, досыць сакавіта паказвае гэта ўбоства і цемру. Смутным і жахлівым вобразам прошласці ён супрацьстаўляе шырока разгорнуты малюнак гаспадарчага і культурнага уздыму сучаснай вёскі, якая ўступіла на шлях сацыялізму. Працэсы калектывізацыі Галавач малое ў абставінах напружанага клясавога змаганьня, зьвязанага з ім. У асноўным ён дае правільную расстаноўку клясавых сіл ў гэтым змаганьні: намечанае, хоць, праўда, дастаткова не

раскрыта, кіруючая роля партыі і пралетарыяту, вясковая беднота паказана, як асноўная апора калектывізацыі, адзначаны зрухі ў сярэдняй і асяроддзі, зарысаваны хістанні сярэдняка, адначасова досыць шырока абмалёвана шалёнае супраціўленне сацыялістычнаму будаўніцтву з боку кулацтва, выкарыстоўванне ім розных сродкаў, у першую чаргу рэлігіі, у класавым змаганні. У сюжэтай пбудове апавесці перакрываюцца дзве лініі: паказу вёскі і гораду; у гэтым перакрываюцца выяўляюцца ідэя змычкі гораду і вёскі; гарадская рэчаіснасць таксама ўзята ў супярэчнасціх: з аднаго боку выступаюць рэшткі гінулага капіталістычнага сьвету, абытальшчыны, мяшчанства, з другога боку—свят сацыялізму, накіраваным на яго будаўніцкую.

Ня глядзячы на ​​бясспрэчны рост, у творчасці Галавача, у яго мастацкім мэтадзе ёсць значныя зрывы: пісьменьнік не пазбавіўся яшчэ схематызму і некаторых ухляў у бок механізму; звычайна супярэчнасці рэчаіснасці падаюцца ім шляхам супрацьстаўлення выключна дадатных і адмоўных зьяў, яму не ўдалося дастаткова раскрыць кіруючую ролю партыі ў сацыялістычным будаўніцтве, трапляюцца некаторыя налёты шкоднага гуманізму, асабліва ў апавесці «Вінаваты».

У творчасці Мурашкі рух наперад выяўляецца ў паступовым вывядзенні, хоць яшчэ і не канчатковым, ад вузкіх асадак фізіялёгічнага матэрыялізму і ў завабсе ім пазыцый дыялектычнага матэрыялізму. Гэтыя дасягненні найбольш выразна вызначыліся ў гістарычным рамане «Сын», прысьвечаным падзеям 1905 году на Беларусі. Каштоўнасць дадзенага рамана заключаецца ў яго палітычнай заастрэчанасці—твор цалкам накіраваны супроць шкоднай нацдэмаўскай канцэпцыі буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі. Імкнучыся ў мастацкіх вобразах разбурыць гэтую канцэпцыю, Мурашка паказвае, што ў рэвалюцыі 1905 году кіруючую ролю адыгрывала рабочая класа і не авангард—большавіцкая партыя, а не дробна-буржуазныя партыі. У асноўным пісьменьнік досыць правільна раскрывае рухачыя сілы рэвалюцыі, але ў яго ёсць і пэўныя адхіленні ад лепінскага вучэння аб падзеях гэтай рэвалюцыі, як напрыклад, недаацэнка рэвалюцыйнай ролі сялянства.

Далейшае развіццё творчасці Ліманаўскага пададзена апавесцю «Вецер з усходу», якая становіць сабою найбольш каштоўны твор пісьменьніка. Твор мае палемічную накіраванасць; яго ідэя ўстаноўка заключаецца ў разбурэнні буржуазна-паклёпіцкай канцэпцыі Дудара, выяўленай у творы пад той жа назвай: у процілегласці Дудару Ліманаўскі паказвае, што «Вецер з усходу» гэта ёсць братэрская дапамога, якую працоўныя Беларусі атрымлівалі ад рускага пралетарыяту ў справе змагання за ўладу саветаў, а зусім ня толькі упадніцтва і распаду, як гэта намагаўся паказаць Ал. Дудар. У цэлым шэрагу побразаў Ліманаўскі раскрывае контррэвалюцыйную ролю нацыянал-дэмакратызму, але твор не пазбаўлен яшчэ момантаў схематызму і зрываў у голую публіцыстыку.

Выдатнае зьяву беларускай пралетарскай літаратуры дае сабою узняццё на дадзеным этапе творчасці Паўлюка Труса на вышэйшую якасна-новую ступень. Гэта творчасць выяўляе сабою адлюстраванне глыбокіх зрухаў, якія адбываюцца ў асноўных масах сялянства ў працесе разгорнутага сацыялістычнага будаўніцтва. Паўлюк Трус, на пачатковым этапе прадстаўнік рэвалюцыйнага сялянства, у перыяд сацыялістычнай рэканструкцыі выразна пераходзіць на рэйкі пралетарскай ідэалогіі. У сваёй паэме «Дзесяты падмурак» пэсымістычна шырока раскрывае антытэзу старой Беларусі з не прымітлівай гаспадаркай, матэрыяльнай нізкай, забабоннасцю і новай Савецкай Беларусі, якая магутнай воляй пралетарыяту перагварэцца сапраўды «у край фабрык дымных і машын». Бадаёрае і радаснае успрыняццё індустрыялізацыі БССР, трыбокае асэнсаванне яе працесаў выяўляецца ідэяльным стрыжнем паэмы.

Мы бачым такім чынам, што шырокае развіццё атрымалі жанры пралетарскай лірыкі і эпосу: у гэтых жанрах знайшлі сабе адлюстраванне працэсы класовага змагання і сацыялістычнага будаўніцтва.

Параўнальна адсталым вучасткам выяўляецца пралетарская драматургія, але і тут пэўныя дасягненні. Значны ўклад у гэтай галіне зрабіў Р. Кобец сваім творам «Гута». Кобец мастацкі разгортае асноўны канфлікт п'есы, які звязваецца навокал рабочага вынаходніцтва, але ён не падыходзіць да гэтага канфлікту эмпірычна: драматург угрунтоўвае яго на класавым змаганні, ён паказвае на туде сутычку буржуазных і пралетарскіх сіл, зарысоўвае кулацкія ўплывы на мясталае прапластанне рабочых і адначасна раскрывае вылізарную творчую энэргію пралетарыяту, які ў цэлым перамагае гэтыя ўплывы і наносіць аруйнавальныя удары шкодніцтву.

Пэўнае значэнне ў развіцці беларускай пралетарскай драматургіі меў таксама п'еса Гурскага «Качагары»: п'еса дае сабою востры палітычны памфлет, у форме якога выкрываецца контррэвалюцыйная сутнасць беларускага нацыянал-дэмакратызму. Але пры ўсёй сваёй палітычнай заастрэчанасці п'еса не пазбаўлена і значных памылак, у ёй недастаткова паказана кіруючая роля партыі ў змаганні з нацыянал-дэмакратызмам і ў арганізацыі вытворчасці. У апошнім сваім творы «Новы горад» Гурскі ўжо ў вялікай ступені выяўляецца ад недахопаў свайго творчага мэтаду і уздымаецца на вялікую ступень у працесе авалодання мэтадам дыялектычнага матэрыялізму.

Вялізнае значэнне для развіцця пралетарскай літаратуры ў цэлым меў заклік рабочых ударнікам. Гэты заклік моцна пашырыў кадры пралетарскіх пісьменьнікаў, даў прыліў у іх асяроддзе новых, сьвежых сіл; выяўляючы сабою выразную адзнаку сцідання межаў паміж фізічнай і разумовай працай, ён узбагаціў беларускую літаратуру ня толькі колькасна, але і якасна. Творчасць рабочых ударнікам мае бесспрэчны вартасці, якімі зьяўляецца каштоўная тэматыка, арганічнае успрыняццё фабрычна-заводскага жыцця, паказ працесаў індустрыялізацыі, зарысавка сацыялістычных мэтадаў.

праці і г. д. Бяспрэчна, дадатным бокам творчасці рабочых ударнікаў зьяўляюцца іх актыўныя дачыненні да рэчаіснасці, падкрэсленая партыйная ацэнка зьяў гэтай рэчаіснасці. Але ў творчасці ўдарнікаў ёсць і істотныя недахопы: адсутнасць глыбокага і шырокага сьветапогляду, якая цягне за сабою схэматычны і эмпірычны падыход да рэчаіснасці, схэматыка ў сваю чаргу параджае ў іх свайго роду абязьлічку ў падачы персанажных вобразаў. Праўда, у найбольшых творах пэўная частка рабочых ударнікаў (Швэйдэль, Малашэнка, Бацішоў, Шаўцоў) ужо ў значнай ступені перамагаюць гэтыя недахопы.

Такім чынам на этапе сацыялістычнай рэканструкцыі пралетарская літаратура мае вялікія поспехі і дасягненні; назіраецца ня толькі колькасны—павялічэнне пісьменьніцкіх кадраў,—але і якасны рост гэтай літаратуры. Пралетарская літаратура адтварае вядучую ролю, яна робіць вялікае уздзеянне на дробна-буржуазных спадарожніцкіх пісьменьнікаў. Але пры ўсім магутным росце пралетарская літаратура мае і пэўныя недахопы ў сваім развіцці: яна значна адстае ад тэмпаў сацыялістычнага будаўніцтва, працэсы гэтага будаўніцтва яшчэ не знайшлі сабе ў ёй дастаткова-шырокага і глыбокага адлюстравання, беларуская пралетарская літаратура на сённяшні дзень яшчэ ня здужала ва ўсёй велічы абмяляваць творчы жыццязам шырокіх працоўных мас, на буйным палотнішчы даць вобраз героя пяцігодкі, паказаць працу, як сапраўды «справу гонару, адвагі, геройства». Адставанне пралетарскай літаратуры ад задач сённяшняга дня выяўляецца і ў тым, што недастаткова ўвага адводзіцца ёй абароннай тэматыцы, якая ў сучасны момант, калі буржуазія шукае выйсця з крызісу капіталізму ў інтэрвенцыі, набывае для нас асабліва важнае значэнне; абаронная тэматыка пераважна распрацоўваецца ў творчасці БелЛАЧАФ, але і ў гэтай творчасці яна не знайшла сабе шырокага раскрыцця: да гэтай пары ў беларускай літаратуры ня дадзена яшчэ глыбокага адлюстравання вобразаў Чырвонай арміі, не паказана яе роля ў справе абароны краіны саветаў і ў сацыялістычным будаўніцтве, у дадзеным напрамку мы маем толькі абеглыя эскізы, буйныя палотны адсутнічаюць.

Побач з развіццём пралетарскай літаратуры і непасрэдна пад яе творчым уплывам наглядаецца ў беларускай літаратуры ў сучасны момант і значны рост сялянскай літаратуры. Асабліва выдатным творам сялянскай літаратуры на этапе сацыялістычнай рэканструкцыі зьяўляюцца «Межы» Баранавых. У апавесці адлюстравана працэсы калектывізацыі, досыць шырока пададзеныя вобразы ссяродняка, паказаны вялізарныя зрухі, якія адбываюцца ў асяроддзі сялянства, яго рашучы паварот у бок сацыялізму. Але да абрысоўкі працэсаў калектывізацыі Баранавых падыходзіць з крытэрыем дробна-буржуазнай абмежаванай іх ацэнкі і усведамлення; няздольны раскрыць дадзеныя процэсы ва ўсёй іх складанасці і супярэчлівасці, сялянскі пісьменьнік дае непраўдную расстаноўку класавых сіл: ён змазвае кіруючую ролю партыі і пралетарыату;

ссяродняк выстаўляе ім, як аснова калектывізацыі; сацыялістычны будаўніцтва адбываецца з пункту гледжання вузкага сялянскага утылітарызму. Сялянская накіраванасць выяўляецца ва ўсіх кампаніях апавесці «Межы»: пейзаж у творы прадстаўляе сабою праэжыю ў прыроду і сьвет сялянскай гаспадаркі і побыту; стылістычныя сродкі раскрываюць аларыццёва зьяў рэчаіснасці на грунце сялянскага рэчавага фэтышызму.

Гэтыя памылкі ў апошніх творах Баранавых усё больш перамагаюць і ўсё больш набліжаюцца да пазыцыі пралетарска-калгаснай літаратуры. Гэта-ж можна сказаць і пра Станіўскага. У іх апошніх творах разьвешчана сялянскі індывідуалізм, яны даюць паглыбленыя вобразы новай сацыялістычнай вёскі і яе будаўнікоў; да абрысоўкі калгаснікаў дадзеныя пісьменьнікі падыходзіць не ўпадаючы ў дробна-буржуазную глянцоўку рэчаіснасці, з пазыцыі дыялектычнага матэрыялізму: яны бяруць калгасніка ў яго супярэчнасці, у працэсе перамагання індывідуалістычных тэндэнцый сацыялістычнымі. У гэтых дачыненнях пісьменьнікі адлюстравваюць вобразы калгаснікаў адпаведна рэчаіснасці. «Было-б памылкова думаць, што калі дадзены калгасы, дык дадзена,—значыць т. Сталін,—усё неабходнае для паводовы сацыялізму. Тым больш памылкова было-б думаць, што члены калгасаў ператварыліся ўжо ў сацыялістаў. Не, дадзена яшчэ шмат напрацаваць над тым, каб перарабіць селяніна-калгасніка, выправіць яго індывідуалістычную псыхолёгію і зрабіць з яго сапраўднага працоўнага сацыялістычнага грамадства» («К вопросам аграрной политики в СССР»).

Буйныя поспехі і дасягненні наглядаюцца таксама і ў развіцці спадарожніцкай літаратуры. На этапе сацыялістычнай рэканструкцыі гэта літаратура перацярпела таксама істотныя якасныя змены, абумоўленыя зменамі ва ўмовах класавога змаганьня і пераможным разгортваннем сацыялістычнага будаўніцтва. На дадзеным этапе назіраецца рэзкая дыферэнцыяцыя ў шэрагах спадарожнікаў: некаторая іх частка ў працэсе абвостранага класавога змаганьня яшчэ больш моцна выяўляе ў сваёй творчасці буржуазныя тэндэнцыі, якія перарастаюць ужо ў адкрыта-варожую контррэвалюцыйную ідэалёгію; некаторая частка пісьменьнікаў, якія на этапе аднаўленняга пэрыяду ў асноўным зьяўляліся спадарожнікамі, цяпер, у пэрыяд сацыялістычнай рэканструкцыі, цалкам пераходзіць у лагер контррэвалюцыйнай буржуазіі (Дубоўка, Пушча, Жылка і інш.); другая частка спадарожнікаў, у асноўным займаючы савецкія пазыцыі, суб'ектыўна імкнучыся дапамагаць сацыялістычнаму будаўніцтву, у творчасці, тым ня менш, яшчэ ня зусім канчаткова жыла пэўныя хістанні паміж буржуазіяй і пралетарыятам; нарэшце, значная частка спадарожнікаў, пераможныя гэтыя хістанні, вызваліўшыся ад іх, з спадарожнікаў робіцца ўжо саюзнікамі пралетарыату. Так, Сталін у сваёй прамове на зьездзе гаспадарнікаў ахарактарызаваў працэсы глыбокіх зрухаў, якія на глебе пасляховага сацыялістычнага будаўніцтва адбываюцца ў асяроддзі старой тэхнічна-вытворчай інтэлігенцыі, гэта ахарактарыстыка

далікам выяўляецца правільнай і ў дачыненні да пэўнай часткі пісьменніцкай інтэлігенцыі, у яе асяроддзі таксама назіраецца рашучы паварот у бок пралетарыяту, у бок актуальнай дапамогі ажыццяўленню яго мэтаў і задач.

На сённяшні дзень спадарожніцкая літаратура прадстаўлена ў шэрагах пісьменніцкай старэйшага пакалення творчасцю Купалы, Коласа, Зьмітрака Бядулі, Цішкі Гартнага, Нёманскага і інш.

У творчасці Купалы назіраецца рашучая перабудова. Такія яго вершы, як «Сыходзіш вёска з ёснай явы», «Дыктатура працы», «Гімн будаўніцтву» і інш. паказваюць, што пісьменнік сваю творчасць ставіць на службу сацыялізму, імкнецца актыўна дапамагаць сацыялістычнаму будаўніцтву. У сваім аўтарскім лісьце Янка Купала зазначае:

«Польскі імперыялізм хоча сарваць наша мірнае будаўніцтва новага сацыялістычнага ладу і затопіць у кроўні вызваленчы рух Заходняй Беларусі».

«Я заклікаю да агульнае дружнае абароны СССР і да рашучых змаганьняў супроць дзікага прыгнёчэння працоўных мас Заходняй Беларусі».

Галубячы здрадніцкую работу нацыянал-фашызму, я заяўляю, што адзіны шлях да канчатковага вызвалення працоўных мас — ёсць шлях камунізму.

З гэтага шляху я асабіста ніколі ня сыйду і заклікаю ўсіх змагароў за лепшую святлую будучыню ісці па ім цвёрда да канчатковае перамогі.

«Усе свае сілы і здольнасці я аддаю і аддам на вялікую справу перабудовы сацыялізму і вызвалення працоўных усяго свету».

У вялікім маштабе выразна выяўляецца перабудова ў творчасці Якуба Коласа. Пісьменнік парывае з устаноўкай на індывідуальную сялянскую гаспадарку, з тэндэнцыяй у бок забабоннай містыкі, ён перамагаючы ўстаноўку і тэндэнцыю «Новай Зямлі», «Сымона Музыкі», пераходзіць ужо на ясна-новыя ідэалёгічныя пазыцыі. Якуб Колас асасноўвае працэсы сацыялістычнага будаўніцтва і імкнецца адлюстраваць іх у сваёй творчасці. Асабліва паказальным у дадзеных адносінах выяўляецца яго вялікі твор «Адшчапенец». У творы дасягнута абмалёўка працэсу пераборкі сяліны, пераходу яго на рэйкі калектывізацыі, у сваёй апавесці пісьменнік выразна ўсведамляе, што адзіны шлях да вызвалення вёскі ад гаспадарчай і культурнай адсталасці — гэта ёсць шлях калектывізацыі. Але на сённяшні дзень Колас у сваім творчым метадазе, у сваім падыходзе да працэсу сацыялістычнага будаўніцтва не пазбавіўся яшчэ некаторых момантаў аб'ектыўнага ідэалізму, ён ня адужаў раскрыць сацыяльна-калясавай дэтэрмінаванасці працэсу пераборкі сяліны, у яго дадзена замкнёная, абстрактная дыалектыка псыхалёгіі сярэдняка.

Зьмітрок Бядуля на этапе сацыялістычнай рэканструкцыі даў буйны твор «Язэп Крушынскі». У параўнанні з апавесцю «Салавей», якая напісана на рубяжы аднаўлення і рэканструкцыйнага

пэрыяду, «Язэп Крушынскі» ёсць пэўны крок наперад. У гэтай апавесці Зьмітрок Бядуля, ужо ў значнай ступені адхіляючыся ад абстрактнага псыхалёгізму і інтуітызму, імкнецца адлюстравань працэсы навакольнай рэчаіснасці. Але ў гэтым адлюстраванні ён дапускае часамі вялікія звыш. У другой частцы «Язэпа Крушынскага» кулацтва пісьменнік супроцьстаўляе батрацкія і бядняцкія масы, якія арганізуюцца калгас, але, трэба сказаць, другая частка значна зніжаецца ў сэнсе мастацкай каштоўнасці. У дробных апавяданьнях Бядулі, прысьвечаных тэме сацыялістычнага будаўніцтва, ня зжыты яшчэ моманты рамантычнага прыгоду (на звычайныя гісторыі).

У значна большай ступені набліжэнне да пралетарыяту нагледзіцца ў творчасці Цішкі Гартнага. Праўда, у першыя гады рэканструкцыйнага пэрыяду пісьменнік дапусціў цэлы шэраг надэўчальных буйных памылак, у яго праглядала пэўная змычка з контррэвалюцыйным беларускім нацыянал-дэмакратызмам, гэта змычка выказвалася ў публіцыстыцы, а таксама ў мастацкай творчасці Цішкі Гартнага («Здарэнне з камісарамі»). Апошнія творы пісьменнік паказваюць на яго выразную перабудову. У творы «Вялікія пумы» пісьменнік шчыльна падыходзіць да адлюстравання працэсу калектывізацыі, у нарысе «Напэвы сірэн» ён імкнецца авалодаць рабачай тэматыкай, але ў творчым метадазе Цішкі Гартнага маюцца месца і на сённяшні дзень яшчэ вялікія заганы: замест раскрыцця рэчаіснасці ў яе складанасці і супярэчлівасці нагледзіцца тут упрышчэнкае коўзаньне па паверхні зьяў, недастатковае разуменне іх сутнасці і г. д.

Найбольш выдатны прыклад рашучай перабудовы дае сабою творчасць Кузьмы Чорнага. У працэсе паслявовага сацыялістычнага будаўніцтва Кузьма Чорны жывае свае памылкі, перамагае хістанні паміж буржуазіяй і пралетарыятам і прыходзіць ужо на рэйкі сацыялістычнай літаратуры. У апавесці «Вясна» пісьменнік у сучаснай вёсцы, ён какавітых вобразах раскрывае супярэчнасці ў сучаснай вёсцы, ён паказвае змаганьне капіталістычнай і сацыялістычнай тэндэнцыі ў творчасці, побыце і псыхалёгіі сяліны і адначасна выразна выяўляе перамогу вядучай сацыялістычнай тэндэнцыі. Але прычыны гэтай перамогі раскрыты ў творы недастаткова глыбока, у ім яшчэ заўважаюцца некаторыя ўхілы ў бок фізьялэгічнага матэрыялізму. Значна большае даследаванне Кузьма Чорны выказаў у апавесці «Бацькаўшчына». На вялікім палатне тут ахоплены нарастанне сацыяльных супярэчнасцей у беларускай вёсцы напярэдадні імперыялістычнай вайны, зарысаваны падзеі самой вайны, паказана разгортванне над кіраўніцтвам камуністычнай партыі сацыялістычнай рэвалюцыі, абмалёваны абставіны траматэаіскай вайны, з вялікім драматызмам зарысаваны жакі польскай акупацыі. На шырока-разгортнутым сацыяльным фоне Кузьма Чорны паказаў, як у працэсе рэвалюцыйнай практыкі бядняцкія масы сяліства паступова ажываюць дробна-буржуазную ілюзію ўласнасці і бацькаўшчыны і набліжаюцца да пралетарыяту.

Вялікага развіццця дасягла таксама і творчасць малодняга пакалення пісьменьнікаў. У гэтай творчасці мы таксама назіраем пэўную дыферэнцыяцыю, якая выклікана ўмовамі класавага змагання. Спадарожніцкія пазыцыі ў асноўным на дадзеным сектары дробна-буржуазнай літаратуры займаюць Таўбін, Астапенка, Зарэчны, Куляшоў, Скрыган, Мікуліч, Маракоў і інш. У творах гэтых пісьменьнікаў за звычай распацоўваецца вельмі актуальная тэматыка, але ў яе ідэалёгічным пераламленні, у творчым метадае заўважаецца яшчэ вялікая хісткасць.

Значная частка прадстаўнікоў малодняга пакалення пісьменьнікаў ужо выразна пераключылася на пазыцыі саюзнікаў пралетарыату. Такія пазыцыі назіраюцца ў творчасці Ліхадзіеўскага, Хведаровіча, Звонака, Глебкі, Броўкі і інш. Для Ліхадзіеўскага характэрна моцная эмацыянальная зарадка, уздымна-творчы аптымізм, вялікае і шчырае захапленне напружанай дынамікай нашых дзён, у Звонака і Хведаровіча ў апошніх творах назіраецца жываньне дробна-буржуазнага індывідуалізму і паглыбленае ўсведамленне працэсаў сацыялістычнага будаўніцтва. Найбольш выдатнае месца ў саюзніцкім сектары беларускай літаратуры займае творчасць Глебкі і Броўкі. Сваёю паэмаю «Арка над акіянам» Глебка рашуча парывае з пэўнымі нацыянал-дэмакратычнымі тэндэнцыямі, якія былі яму ўласцівы на этапе аднаўлення перыяду: гэтай паэмай, якая ставіць праблему размяжвання сярод тэхнічнай інтэлігенцыі, Глебка паказваў на сваё ўласнае адмяжванне ад былых памылак. Броўка сваім творам «Каландры» выявіў, што ён у значнай ступені вызваліўся ад памылак, уласцівых яму на папярэднім этапе творчасці. У сваёй аповесці Броўка дае шырокі паказ змагання рабочых за выкараненне прамфінплянту, праца тут сапраўды выступае, як справа гонару. Дадаюцца шырокі паказ герояў і энтузіястаў сацыялістычнага будаўніцтва, шырока пададзены вобразы старых рабочых, разгорнута камсамольская тэматыка, фігурам класавых ворагаў і шкоднікаў супроцьстаўлены малянак перамогі рабочых над імі, дзякуючы правільнаму партыйнаму кіраўніцтву. Апошнія творы Хведаровіча і Броўкі паказваюць ужо на пэўныя тэндэнцыі перарастання іх з саюзнікаў у пралетарскіх пісьменьнікаў.

Побач з вялікім ростам савецкай літаратуры ў працэсе абзастрэння класавага змагання назіраецца і пэўная актывізацыя на антысавецкім фронце. Рэшткі беларускай буржуазіі аказваюць і будуць аказваць актыўнае супраціўленне сацыялістычнаму будаўніцтву, будуць выкарыстоўваць для сваіх мэт і мастацкую літаратуру.

Але магутны рост савецкае літаратуры за 15 год, рашучы паварот усяго лепшага, што ёсць у савецкай беларускай літаратуры да актыўнага ўдзелу ў сацыялістычным будаўніцтве, гаворыць за тое, што перамога ёсць і будзе за літаратурай вялікай пралетарскай рэвалюцыі.